

Бытавая дэталі Якуба Коласа як выяўленне супярэчлівай цэласнасці чалавека

Якуб Колас увайшоў у гісторыю беларускай літаратуры як таленавіты мастак слова, аўтарытэтны літаратуразнаўца, крытык, публіцыст, настаўнік літаратурнай моладзі. Пафас пазнання свету натхняў пісьменніка ў яго пошуках і здзяйсненнях. Спасцігнуць асноўныя законы, якія кіруюць грамадствам, патаемныя спружыны яго руху, асэнсаваць і зразумець жывую гісторыю зменлівай эпохі — менавіта такія задачы ставіў перад сабой Колас у мастацтве. Літаратурная спадчына Якуба Коласа сведчыць аб прыхільнасці мастака да прынцыпаў класічнага рэалізму. Традыцыі сацыяльна-псіхалагічнага рамана XIX ст. выразна прысутнічаюць у яго творах, але Колас — пісьменнік XX ст., ён не мог не ўвасобіць філасофскую, псіхалагічную, сацыяльную яго спецыфіку. І класічны сацыяльна-псіхалагічны рэалізм пераўтварыўся ў трансфармуецца пад пяром беларускага пісьменніка. Вядома, гэтыя трансфармацыі не такія радыкальныя, як заходнееўрапейскія, але істотныя для нацыянальнай прозы, калі ўлічваць фігуру і маштаб дзейнасці Якуба Коласа.

Разуменне рэалізму толькі як бытавога праўдападабенства, лічыў Колас, зніжае якасць літаратуры. Мастак спрабаваў рэабілітаваць нерэалістычныя формы і сродкі адлюстравання рэчаіснасці дзеля найглыбейшага заглыблення ў нетры чалавечай псіхікі, выяўлення сувязяў душы чалавека не толькі з сацыяльным, але і з прыродай як элементам універсуму.

Коласу-апавядальніку не ўласціва мудрагелістасць стылю, доўгія апісанні псіхалагічнага стану персанажаў. Сакрэт яго псіхалагічнай глыбіні — у характары спалучэння бытавых дэталей. Вядомая эстонская пісьменніца Лілі Прамет, паводле слоў Л. Анінскага, неяк прызналася: "Детали сами по себе бессмысленны, в них нет ничего, кроме пыли! <...> Секрет не в деталях, не в зоркости. Секрет — в соединении деталей, в характере зоркости. Секрет — в интонации" [1, с. 256]. Колас умеє так дапасоўваць дэталі да дэталі, што гэта робіць малюнак больш аптычным, аб'ёмным, адбываецца так званае "панараміраванне" (Л. Анінскі) падзей.

Коласава бытавая дэталё стварае адмысловую шчыльнасць тэксту, у якім герой, непазбаўлены індыўдуальных рыс, прадстае як тып, дэтэрмінаваны ў рэалістычным кантэксце Коласа адпаведнымі параметрамі нацыянальна-гістарычнага быцця. Дакладнасць "пападання в характэр" абумоўлена майстэрствам Коласа-апавядальніка заўважаць прадметныя дэталі навакольнага свету, здольныя ўвасабляць душэўныя і духоўныя памкненні героя. Адметную ролю бытавая дэталё адыгрывае ў "малой" прозе, жанравыя асаблівасці якой стрымліваюць маштабны (г.з. у шматлікіх сувязях і пераходах) паказ жыцця. Але "малая форма, — як пісаў А.Талстой, — не вызваляе вас ад вялікага зместу" [2, с. 417]. Бытавая дэталё дапамагае пранікнуць у сутнасць з'явы, характару, у сэнс чалавечага існавання.

Звернемся да апавядання "Хатка над балотцам" ("Полымя", № 1, 1927), у якім і характары, і сюжэт, і пейзажны малюнак — усё рэльефна. На фоне скрупулёзна дакладных дэталёў Колас вылічвае важны дыялог душ герояў. Раскіданыя ў тэксце рэчавыя дэталі ажыццяўляюць малюнак, робяць яго больш аптычным, панарамным. Дзівосны прыродны пейзаж наваколля кантрастуе з запушчэннем, убоствам усіх будынкаў на падворку: "І гэтае яснае неба, і поле, залітае белымі праменьнямі сонца, і гэты высокі бор і хвойнік, раскінутыя па ўзгорках, і тыя сялібы сярод мяккалістых зялёных ліп і клёнаў і садзікаў, разведзеных з такой стараннасцю, — усё гэта зліваецца ў адзін гарманічны рысунак, а ў сярэдзіне яго стаіць адзінокая хатка над самым балотцам" [3, с. 259].

У творы выразна гучыць тэма дому, толькі не як рэальнага прытулку, прыстанішча, а як дому ілюзорнага, страчанага: "Думае Алена часамі, як будзе жыць далей. Тры мясіны ёсць на свеце, дзе можна яшчэ прыпыніцца: прыгрэбнік, вёсачка і горад. Але прыгрэбнік, як паказала мінулая ноч, рэч небяспечная. У вёсачцы можна начаваць толькі зрэдку. У горадзе ў яе ёсць сваякі. Часамі яна і жыве там. Але ж усё гэта — часовыя прыпынкі, сталага месца няма" [3, с. 284]. Дакладны малюнак недагледжанай хаткі ("Калі пазіраеш здалёк на гэтую хатку, на яе адзінокую постаць і на маленькі хлевушок, што прытуліўся да яе, бы дзіця да маткі, то нейкі мімаволі ўстае вобраз пакрыўджанай жанчыны, што

пайшла ўпрочкі з сяла і ў невясёлым роздуме спынілася на дарозе сярод поля. <...> Стромкая страха яе абвісла, паздзірана вятрамі, і лезе салома з яе, як валасы з галавы, апанаванай горам, клопатам, бядой-згразотамі" [3, с. 259].) — знак міражу дому з яго ўтульнасцю і цеплынёй. Закінутая хатка — гэта папрок чалавеку, які занядаў сядзібу і ператварыў яе ў ілюзію прытулку.

Колас у апавяданні татальна іранічны. Аўтарская іронія схавана ў памяншальна-ласкальную форму рэчавай дэталі, якой вельмі шмат у тэксце, што стварае ўражанне крохкасці, ілюзорнасці. Трагізм аўтарскай іроніі — гэта своеасаблівая рэакцыя Коласа на ілжывыя лозунгі таго часу, калі прыгожыя рэвалюцыйныя ідэі аказаліся зняважанымі людзьмі, і на часнасць улаўлення новага ладу жыцця была для пісьменніка-рэаліста чужа да месца. Іранічныя адносіны да персанажаў, аформленыя праз памяншальна-ласкальную форму прадметнай дэталі, сведчаць аб ілюзорнасці іх цяперашняга існавання і цёмнай будучыні герояў.

Дакладнае апісанне знешняга выгляду хаткі (хатка з падковай на дзвярах, хлевушок, "што прытуліўся да яе", прыбудовачка з "нямоцных дошак, праз якія дзьме вецер, засякае дождж і сьцеціца неба" [3, с. 260]) наводзіць чытача на думку аб яе гаспадарох. Ніхто з гэтых жыхароў не меў тут удачы, зазначае Колас, бо сапраўднымі гаспадарамі ў яны не былі. Хатка для іх — проста будынкі, а не дом. Трагічная іронія Коласа схавана ў партрэтныя характарыстыкі герояў, парадыйныя мізацэны. Пан Зыгмусь і пані Даміцэля родам з Польшчы (з-пад Сувалак), аселі на Беларусі пасля бежанства ў час вайны ў Расію, гавораць "польска-руска-беларускім жаргонам", героі непрывабнай знешнасці і нявызначанага роду заняткаў. Зыгмусь і Даміцэля — лялечныя персанажы. Пра ўсё, што мае дачыненне да іх, Колас гаворыць у памяншальна-ласкальнай форме. Лялечныя людзі жывуць у такім жа лялечным прыгрэбнічку, спажываюць лялечныя рэчы: "ручную цялежачку", "мізэрненькую сякерку", гадуюць "рабенькага япручка", "мармычуць пад нос песеньку". Знешні лялечны выгляд герояў удала маскіруе іх драпежніцкую натуру: у пошуках хоць якога прытулку на зіму тры гады таму назад яны пасяліліся ў гаспадыні хаткі над балотцам

Алены, паабяцаўшы дапамагаць ёй па гаспадарцы, а фактычна выжылі яе з хаты. Захоп ажыццяўлялі ціха, паступова, непрыкметна.

Пан Зыгмусь спажываў з зямлі Алены ўсё, але юрыдычна зямля заставалася не яго ўласнасцю. Філасофія пана Зыгмуса прагматычна-спажывецкая: "якую карысць можна здабыць ад кожнага моманту быцця і як здабыць яе?" [3, с. 263]. Яго беднасць становіцца важным аргументам у адстойванні свайго захопніцкага права на маёмасць Алены. Ён не грэбуе нават самымі авантурнымі метадамі. Сцэну начнога заляцання пана Зыгмуса да ўдавы Якуб Колас выпісвае ў парадыйна-камічным ключы, праз падрабязную дэталізацыю гэтай сцэны аўтарская іронія выплеснулася на паверхню: за лёгкай Коласавай усмешкай адчуваюцца стрыманыя грэмасы болю і над ілюзіяй кахання, катастрафічна зрушанай рэчаіснасцю, і над духоўнай недасканаласцю герояў.

У цэнтры ўвагі пісьменніка ў творы — праблема зямлі, дому. Грамадска-палітычная сітуацыя 30-х гг. XX ст. не давала магчымасці пісьменніку адкрыта выказваць свае думкі наконт права селяніна на зямлю і ўласную гаспадарку. Зямля, у разуменні Коласа, гэта не толькі матэрыяльны дастатак, яна арганізуе яшчэ і духоўны свет чалавека, раскрывае яго надзейнасць, сумленнасць, здольнасць умела і дбайна працаваць. Невыпадкова і чыгуначнік, і пан Зыгмусь мараць завалодаць зямлёй Алены. Жанчына і сама добра разумее, што яе кавалераў прываблівае менавіта зямля. Але маладая гаспадыня-ўдава, якая "гадавалася і вырасла ў горадзе, у гімназіі калісь вучылася" [3, с. 267], не прызвычалася да сялянскай працы: "Выйшла з сярпом і Алена. Яна так шчыра бярэцца за работу. Яна хоча ўвайсці цалкам у гэтую сялянскую работу, зліцца з зямлёю, урасці ў яе. Яна шчыра працуе ўвесь дзень, падстаўляе пад гарачыя праменні сонца і спіну і проставалосую галаву. Але не ўцягнулася яна ў сялянскую работу. Рукі яе навярэджаны, і яна адчувае сябе, як пабітая, а назаўтра не можа рук разгарнуць. Яна доўга не ўстае, вылежваецца, і гэтак захапленне работаю ў яе прападае" [3, с. 286].

Іранічны шарж на ўдаву-"гаспадыню" з букетам кветак, падораным ёй чарговым кавалерам, гучыць у радках: "Удзень ідзе яна ў вёсачку, а адтуль варочаецца падвечар з шыкарным букетам кветак. Гэта ёй паднёс Самусь Каладзінскі. І на вёсцы жыве, а ведае, падла, гарадскія манеры. Для Алены ж гэты букет шмат чаго прамаўляе" [3, с. 286]. За шыкоўным букетам кветак праглядаюцца чарговыя амурныя авантуры маладой удавы, яе ілюзія новага шчаслівага дому.

Зямля і хатка над балотцам паступова прыходзяць у запусценне: хатка і хлевушок нагадваюць пару жабракоў, кроквы і латы — голая косці, "кволенькі зруб калодзежа журботна скасіўся", "гаротна пазірае комік над дзіраваю страхою хаткі", а драцяная агароджа ляжыць..., зачапіўшыся за бярозавыя колікі, таксама павырываныя з зямлі" [3, с. 287]. Бытавыя дэталі сведчаць аб трывожнай думцы Коласа наконт адчужанасці зямлі ад гаспадара. Прыбітая падкова на дзвярах ганачка становіцца эмблемай нерэалізаваных утульнасці і дабрабыту. Сядзіба ў апавяданні — рэальная выява катастрофы, што вісіць над домам, і можа навіснуць над краінай, калі тая пазбавіць чалавека індывідуальнай адказнасці за свой дом і зямлю.

Хата стала ўвасабленнем ідэі пошуку роднага кута (хата ёсць, але няма дому!). Для Коласа знітанасць зямлі і дому надзвычай важная: усе героі апавядання пазбаўлены гэтага тандэма. Алена разбурыла яго сама, прадаўшы хату, і асуджана на бадзянне. Чыгуначнік, купіўшы хатку, не можа завалодаць зямлёй, бо "сяляне нікім чынам не пусцяць яго сюды" [3, с. 285], авантурны захопніцкі план бежанцаў-палякаў выжыць з хаты і зямлі гаспадыню таксама пацярпей крах. Так, адасобленасць дому і зямлі становіцца прычынай разбуранага сялянскага гнязда, тэмы не новай у беларускай літаратуры, але надзвычай актуальнай для вырашэння праблемы зямлі, дому, бацькаўшчыны.

Апавяданне "Адукацыя" Якуба Коласа (Полымя, 1926, № 8) уражае глыбінёй, актуальнасцю ўзнятых праблем, майстэрствам увасаблення аўтарскай задумы, мастацкай дасканаласцю. "Адукацыя" наглядна дэманструе здзіўляючую здольнасць мастака ў невялікім творы не толькі паставіць маштабную праблему

сацыяльнага плану, але і паказаць, як унутраны свет чалавека ўвасоблены праз карціны свету знешняга.

Сюжэт твора нескладаны, а падзейная канва разгортваецца натуральна, нязмушана: малады хлапец, студэнт рабфака, Кузьма Лявуцкі закахаўся ў прыгожую дзяўчыну Насцю. Не атрымаўшы згоду Насціных бацькоў, якія жылі на хутары, аддаць замуж дзяўчыну ў адпаведнасці з патрабаваннямі новага часу, г.зн. без вячання ў царкве, Кузьма вырашае праблему інакш: ён выкрадае Насцю ў бацькоў. Крадзеж удаўся, бо Насця не супраціўлялася, ёй даспадобы быў Кузьма. Дробныя побытавыя дэталі абутку, вопраткі, хатняй мэблі, танальнасць голасу становяцца сродкам пранікнення ў атмасферу сямейнага жыцця маладой пары і выяўлення іх характараў.

Намечаны канфлікт павінен быў бы адзначыць вырашыцца на карысць героя як прадстаўніка новага пакалення моладзі, якое ішло ў жыццё, узброенае перадавым навуковым светапоглядам, новым маральна-этычнымі прынцыпамі, новым стаўленнем да чалавека. Але сюжэтнае дзеянне завяршаецца поўным крахам героя, крахам метадаў, з дапамогай якіх ён збіраўся перавыхоўваць малапісьменную вясковую дзяўчыну, крахам усіх яго маральна-этычных устаноў. Каштоўна тое, што Колас пазбег дыдактыкі, адкрытага маралізатарства, спрошчанага падыходу да вырашэння канфлікту. Гэтае вырашэнне дасягнута мастацкім шляхам, з дапамогай разнастайных вобразна-выяўленчых сродкаў. Адным з такіх сродкаў у багатай выяўленчай палітры пісьменніка з'яўляюцца ёмістыя дэталі, бытавыя, псіхалагічныя. Многія з іх у тканіне твора набываюць сімвалічнае значэнне, успрымаюцца ў шырокім плане, нараджаюць багатыя асацыяцыі і аналогіі. Але выкарыстоўвае іх аўтар пэўна — непрыкметна, неназойліва. Так, мы даведваемся, што кватэра Кузьмы была на ўскраіне горада, каля могілак. І гэты выбар месца жыхарства дужа паказальны для разумення характару героя, ягонага стаўлення да жыцця, да складаных праблем светабудовы. Героя М. Гарэцкага, як мы памятаем, цікавіла праблема замагільнага жыцця. Ён хацеў ведаць, ці ёсць жыццё на іншых планетах, "адкуль гэта ўсё і чаму яно ўсё". Перадавога героя новага часу, як бачым,

падобныя праблемы не краналі. Як перакананы матэрыяліст, герой Коласа адкінуў усе складанасці, лічыў іх містыкай, папоўшчынай, цемрашальствам.

Але галоўным аб'ектам, вакол якога разгарэлася ў сям'і спрэчка, аказаўся шынель. "Шынель, праўда, стары, выцerty і забруджаны. У гэтым шынялі ён ваяваў тры гады, прайшоў Польшчу з канца ў канец..." [с.200]. У вобразнай сістэме твора гэтая дэталёвая частка выступае як рэчавая прыкмета часоў грамадзянскай вайны. І Кузьма псіхалагічна застаўся ў тым часе, ён гатовы перанесці нормы той, як яму здаецца, прыгожай, гераічнай эпохі ў новае жыццё, мірнае, працоўнае. Але "адсталая" хутаранка і розумам, і інтуіцыяй не прымае гэтых ваяўніча-агрэсіўных ідэалаў. І тагачасная эмблематыка здаецца ёй чужой, вобчужай жыццю, унутрана непрымальнай. Нездарма ж яна так негатыўна характарызуе Кузьму ў шынялі, абзывае яго "пудзілам" ("Не чалавек, а чучала!"). У сваю чаргу і Кузьма паставіў сабе за мэту з адсталай Насці зрабіць чалавека. Інакш кажучы, мэта ў герояў — адна, а вось сродкі аказаліся супрацьлеглыя.

Шынель непрымальны для Насці не толькі таму, што асацыіруецца з вайной, з акапамі, а яшчэ і з брудам: "А я не хачу, каб у нашай хаце бруд быў" [3, с.201]. Брудны ж шынель мужч. апраўдваў правамернасць бруднага ў хаце. Насця ж, выхаваная на ўлонні прыроды, якраз і ўвасабляе нармальны, здаровы погляд на жыццё, Кузьма сам ставіў сябе ў проігрышнае становішча, падрывае веру ў перспектыўнасць сваіх спраў: гаворыць адно (змагаецца за светлае, новае жыццё), а робіць супрацьлеглае (апраўдвае бруд і неахайнасць).

Гэтай супярэчнасці Кузьма не разумее. Ён не бачыць і логікі ў разважаннях Насці: "І не разгарну я твае кнігі, покі ты не купіш сабе паліта" [3, с.201]. Але логіка тут ёсць. І досыць моцная: калі стары, дзіравы, зношаны шынель — сімвал ваяўнічасці і бруднага ў мірным жыцці, дык спярша трэба развітацца з тым, што ты ў сабе носіш, а потым брацца за адукацыю. Інакш адукацыя, тая, якую прапагандуе Кузьма, нічога не дасць.

Твору Якуба Коласа ўласціва гнуткасць апавядальнай інтанацыі, тонкая сэнсавая нюансіроўка. Жончына неадукаванасць стала сферай грамадскага самавыяўлення Кузьмы. Сэнс дзейнасці хлопец бачыць не ў звычайным жыцці, а

ў барацьбе, пераадоленні цяжкасцей. Галоўнае для яго — татальная пераробка ўсяго, што існуе ў грамадстве. Так, адным з аб'ектаў нападак Кузьмы як настаўніка новай фармацыі стала "старая буржуазная школа", бо, па-першае, яна вучыла маліцца Богу, па-другое, у старой школе не выкладалася "комплексная сістэма", па-трэцяе, з Насці школа зрабіла "прадукт дробнаўласніцкага асяроддзя" і носьбіта буржуазна-мяшчанскага светаадчування.

Пісьменнік дае чытачу магчымасць адчуць сур'ёзную пагрозу, якую нясе дзейнасць Кузьмы-педагога і рэфарматара-рэвалюцыянера. Невыпадкова Насця, слухаючы Кузьму, адчула неўсвядомлены страх. Насця "пазірала Кузьме ў самы рот, адкуль, як гарох з мяшка, сыпаліся словы... Ёй здалася, што ў яго горле ёсць нейкая пячурка, дзе сядзяць гэтыя страшныя словы" [3, с.201 — 202]. Здавалася б, нічога страшнага настаўнік і не сказаў: "Лічачыся з аб'ектыўнымі ўмовамі часу і месца, я гляджу на цябе, як на прадукт дробнаўласніцкага асяроддзя, і покі што не прыдаю вялікага значэння тваім буржуазна-мяшчанскім тэндэнцыям..." [3, с.201]. Але Насця інтуітыўна ўлавіла магчымыя вынікі эксперыментатараў у галіне пераробкі чалавека.

Пісьменнік вуснамі герані глумачыць прычыны яе страху: Насця лічыць, што "страшныя словы" хто-ці ўклаў у гэту "пячурку". Гэта азначае, што не сам Кузьма іх прыдумаў, а толькі сабраў, запазычыў у іншых і цяпер агучвае чужую, сэрцам не вынашаную дагматычную ідэалогію, жорсткую філасофію. А жорсткасць у тым, што аб'ектам надуманага эксперыменту становіцца блізкі чалавек. Але над гэтым фактам Кузьма-настаўнік нават не задумваецца. Гэта яго зусім не бянтэжыць. А тое, што Кузьма з рашучасцю неафіта бярэцца за складаную, тонкую справу перавыхавання, што ён шчыры ў сваіх памкненнях, не змяншае небяспекі, якую нясе яго навука.

Нельга не звярнуць увагу на рэзкасць выппадаў Насці супраць Кузьмовай адукацыі: "Я ўжо не ведаю, якую трэба мець галаву, каб змясціць усё гэта. Мабыць, і ў засеку не змесціш таго, што ты нагаварыў"; "Мала яму ў горадзе універсітэтаў гэтых, дык ён яшчэ дома завесці хоча... Прафесар знайшоўся!" [3, с. 202]. Рэзкасць Насці можна зразумець. Яна заканамерная, псіхалагічна

абгрунтаваная: дзяўчына сэрцам адчувае заганнасць той навукі, якую ёй навязвае Кузьма.

У якасці кульмінацыйнага моманту пры сутыкненні герояў Якуб Колас зноў жа выкарыстоўвае рэчавую дэталь і мікрасітуацыю. Насці даспадобы прыйшоўся жаночы капялюшык, што належыў маладой жанчыне, у якой кватаравалі Лявуцкія. І яна вырашыла крыху пафарсіць у гарадскім убранны. А заадно і Кузьму падштурхнуць на рашучыя дзеянні — прымусіць яго паклапаціцца пра новую вопратку. Бытавая дэталь — капялюшык — у вобразнай сістэме твора набыла шматзначнае сэнсавое гучанне, па-першае, як антытэза чырвонаармейскаму шынялю, па-другое, як прыкмета прыгажосці, як адзнака культурнага жыцця.

Пісьменнік уважліва сочыць за рэакцыяй свайго героя ў сітуацыі, калі той убачыў жонку ў гарадскім уборы: "Адчыніў дзверы, ступіў крок і спыніўся, застыў, як слуп: стаіць Насця ўбраная, падвітая, падпудраная, на галаве капялюш, а на губах найчароўнейшая ўсмешка. Гледзіць на яе Кузьма, вочы яго халадзеюць, бровы ссоўваюцца, і ўсміхаецца горкай, абразлівай і зняважлівай усмешкай. Гэты злы і халодны погляд прыводзіць Насцю ў поўнае замяшанне. Ёй робіцца сорамна і страх як нялоўка, а разам з гэтым адчувае яна і горкую крыўду" [3, с.208 — 209]. Чаму ж такім жорсткім, бялітасным стаў Кузьма? Справа ў тым, што ён душой не ўспрымае прыгажосць: мэтавая ўстаноўка на *ідэю перавыхавання безадносна да пачуццяў чалавека* вытруціла з яго душы здольнасць разумець характэрнае. Тут сутыкнуліся два погляды на чалавека, дзве маральна-этычныя сістэмы. Адна — натуральна-жыццёвая, другая — дагматычная, адарваная ад жыцця.

Развязка апавядання таксама пабудавана на выкарыстанні яркай рэчавай дэталі: даведаўшыся, што Насця ў знак пратэсту супраць прымусовай адукацыі, супраць абразлівых для яе адносін пайшла ў прочкі (заўважце: яна вяртаецца да бацькоў, на хутар, г.зн. у нармальнае асяроддзе, дзе няма месца гвалту і прымусу!), Кузьма купляе бобрыкавае паліто і — для пакрыўджанай жонкі — чырвоную кофту. Гэтым герой прызнае сваё паражэнне. Ён пагаджаецца з тым, што ягоная сістэма навучання, ягоныя маральна-этычныя ўстаноўкі —

нежышчэвыя. А гэта наводзіла на сур'ёзныя роздумы адносна таго ладу, які гэтую сістэму спарадзіў і культываваў.

Апавяданні "Хатка над балотцам", "Адукацыя" — яскравыя ўзоры твораў, дзе бытавая, рэчавая дэталь здольна несці значную мастацкую ідэю, пераканальна ўвасобленую вялікім майстрам слова. Пісьменнік не прыглушае сацыяльны пачатак у творах, ён фарміруе характар, але пры гэтым не адбываецца разбурэнне натуральных чалавечых пачуццяў. Мастак не вытлумачвае псіхалогію герояў праз аўтарскія разважанні, ён узнаўляе яе праз сітуацыі, дэталі. Якуб Колас у творах (асабліва ў "малой" жанравай форме) не апісвае рэальнасць, ён прайграе яе, візуалізуе (яскравы момант візуалізацыі — сітуацыя з капялюшчыкам — здзіўленне, разгубленасць, знешняя "акамянеласць". Перад чытачом фактычна з'яўляецца стоп-кадр). Сёння смела можна гаварыць пра Коласаў праявілі тэндэнцыю да кінематаграфічнай фрагментарнасці, якая выступае эканомна-эфектыўным сродкам псіхалагічнай характарыстыкі герояў, іх духоўных памкненняў. Пісьменнік фактычна залажыў у беларускай прозе новае мастацкае бачанне свету, якое апіраецца на візуалізацыю канкрэтнага факта, сцэны. Падрабязная дэталізацыя ў творах Якуба Коласа спрыяе таму, каб задумацца, на колькі шматаблічны чалавек і шматоблічны той, хто яго ўспрымае.

ЛІТАРАТУРА:

1. Аннинский, Л. Виньетка дыбом / Л. Аннинский // Дружба народов. — 1989. — №3. — С.256 — 263.
2. Толстой, А. Собр. соч.: в 10 т. / А. Толстой. — М., 1961. — Т. 10. — 712 с.
3. Колас, Я. Зб. тв.: у 12 т. / Я. Колас.— Мінск : Дзяржвыд. БССР, 1962. — Т. 5. — 720 с.

АНАТАЦЫЯ

У артыкуле разглядаецца мастацкі вопыт Якуба Коласа ў спосабах выяўлення чалавечай псіхікі, сувязяў душы чалавека не толькі з соцыумам, але і з

прыродай як элементам універсуму. Сакрэт псіхалагічнай глыбіні твораў беларускага пісьменніка абумоўлены характарам спалучэння бытавых дэталей, якія дапамагаюць пранікнуць у сутнасць з'явы, характару, у сэнс чалавечага існавання. Адметную ролю бытавая дэталё адыгрывае ў "малой" прозе, жанравыя асаблівасці якой стрымліваюць маштабны паказ жыцця. Апавяданні "Хатка над балотцам", "Адукацыя" — яскравыя ўзоры твораў, дзе бытавая, рэчавая дэталё здольна несці значную мастацкую ідэю. Якуб Колас фактычна залажыў у беларускай прозе новае мастацкае бачанне свету, якое апіраецца на візуалізацыю канкрэтнага факта, сцэны. Сёння смела можна гаварыць пра Коласаву тэндэнцыю да кінематаграфічнай фрагментарнасці, якая выступае эканомна-эфектыўным сродкам псіхалагічнай характарыстыкі герояў, іх духоўных памкненняў.

SUMMARY

The article deals with J. Kolas literary search of means for depiction of a human psychology, its relationships not only with the social being but also with the nature as an element of the Universe. The secret of the psychological depth of the Belarus writer is in the character of combination of household details that help to penetrate into the essence of a phenomenon, character and sense of the human existence. Particular role in a "small prose" plays the household detail, genre peculiarities of which limit the wide scale description of the life. His stories "A Hut over a Little Swamp", "Education" are the brightest examples of the works where the household and subject detail may carry the substantial literary idea. In the Belarus prose J. Kolas was the founder of a new literary vision of the world in the base of which lies the description of a concrete fact and scene. One may talk about J. Kolas tendency to the cinema fragmentation that is the efficacious mean of a psychological depiction of heroes and their spiritual searches.